

τὸ κοινὸν πολίτευμα: Πόλις των σχολῶν, Σχολή των πόλεων

Είθισται ανήμερα της Εορτής των Τριῶν Ιεραρχῶν να τιμάμε πνευματικές μορφές που με το φως τους εδραίωσαν την Πολιτεία των Γραμμάτων. Με αυτή την ευκαιρία, θα ήθελα να παρουσιάσω ευσύνοπτα το ὄραμα για το *κοινὸν πολίτευμα* του Ιουδαίου φιλοσόφου Φίλωνα του Αλεξανδρέως (20 π.Χ. – 45 μ.Χ.) και να δείξω πόσο επίκαιρο παραμένει το ὄραμα της Ακαδημαϊκῆς κοινότητας ως οικουμενικῆς Πόλεως των φιλοσοφικῶν σχολῶν.

Στο ἔργο του *Περὶ των ειδικῶν νόμων* (II, 42-44), ο Φίλων εξετάζει την πρώτη από τις πέντε εορτές των Εβραίων, την *εορτή της κάθε μέρας*. *Κάθε μέρα είναι γιορτή*, λένε οι Νόμοι, ὅπως αναφέρει. Συνδυάζοντας τον ιουδαϊκό Νόμο με την ελληνική φιλοσοφία, και ιδιαίτερα με τον πλατωνισμό, στην προσπάθειά του να αποδείξει ὅτι είναι εφικτό να ζήσει κάποιος ὅλη του τη ζωή σαν η κάθε μέρα να ἦταν γιορτή, περιγράφει τον βίο των φιλοσόφων ανά τις πόλεις της γνωστῆς τότε οικουμένης, δηλαδή της αυτοκρατορικῆς Ρώμης. Βλέποντας τους *ασκητές της σοφίας*, αυτούς δηλαδή που αποφεύγουν τις αγορές, τα δικαστήρια, τα βουλευτήρια και ἄλλους τόπους, ὅπου οι ἄνθρωποι αφήνονται αχαλιναγώγητοι στα πάθη τους, να διάγουν βίο αφιερωμένο στη μελέτη της φύσης και στην επίρρωση της αρετῆς τους, ο Φίλων καταλήγει ὅτι τίποτε κακό δεν μπορεί να τους αγγίξει. Η αιτία, εξηγεί, είναι ὅτι, ενισχυμένοι από τις φιλοσοφικές τους ασκήσεις στο να *αδιαφοροῦν για τα αδιάφορα πράγματα*, τίποτε από αυτά που συνήθως οι ἄνθρωποι θεωροῦν κακό δεν μπορεί να τους βρει απροετοίμαστους και να τους

λυπήσει. Έτοιμοι πνευματικά για όλα, έχουν δώσει φτερά στην ψυχή τους ώστε να ίπταται πάνω από τα πάθη των ανθρώπων και να επιδίδεται απρόσκοπτα στην μελέτη των επιστημών, αποσκοπώντας μόνο στην αρετή και τη σοφία. Διάγουν λοιπόν άλυπο βίο και ζουν την κάθε μέρα τους μέσα στον ενθουσιασμό της έρευνας και της κατανόησης των κρυφών αλληλουχιών της φυσικής τάξης. Όλη τους η ζωή είναι μια διαρκής γιορτή. Αν όλοι οι άνθρωποι ζούσαν όπως οι φιλόσοφοι, τότε πραγματικά δεν θα υπήρχαν δεινά για τις πόλεις των ανθρώπων, και κάθε μέρα θα ήταν όντως εορτή, καταλήγει ο Φίλων.

Όμως οι φιλόσοφοι αυτοί επιτελούν και ένα άλλο σημαντικό έργο στις πόλεις των ανθρώπων που ταλανίζονται από τα βάσανα της καθημερινότητας: αποτελούν *εμπόρευμα*, προσάναμμα δηλαδή αρετής στις πόλεις, ώστε να μην εξαφανισθεί παντελώς η αρετή από την ανθρώπινη κοινωνία. Στωικοί, κυνικοί, ακαδημαϊκοί, περιπατητικοί, επικούρειοι, σκεπτικοί, όλοι, παρά τις διαφορές τους ως προς τη μέθοδο και τα αποτελέσματα των ερευνών τους, πολιτογραφημένοι από την ίδια την Αρετή, μετέχουν του *κοινού πολιτεύματος*, της οικουμενικής Πόλης των Ιδεών, που έλεγε και ένας άλλος μεγάλος αλεξανδρινός, ο δικός μας Κωνσταντίνος Καβάφης. Η Πόλις λοιπόν που απαρτίζεται από την πανσπερμία των φιλοσοφικών σχολών γίνεται Σχολή των Πόλεων, μοιρασμένη ανάμεσα στους ανθρώπους και προσφέροντάς τους πνευματική καθοδήγηση και ανακούφιση από τα δεινά των παθών.

Αυτό που μας περιγράφει ο Φίλων είναι η γένεση ενός θεσμού, αυτού που σήμερα ονομάζουμε Πανεπιστήμιο ή παγκόσμια ακαδημαϊκή κοινότητα. Ο

θεσμός αυτός είναι «οργανικός», σύμφωνα με τη θεωρία των θεσμών του αυστριακού οικονομολόγου Carl Menger (1840-1921), δεν έχει δημιουργηθεί δηλαδή από κάποιο Κράτος, κάποια πολιτειακή ή άλλη Αρχή, δεν είναι «πραγματιστικός» θεσμός. Προέρχεται από την κοινωνία, την ελεύθερη αλληλεπίδραση των ατόμων, των εθνών και των νοοτροπιών: προέκυψε από πολλών ανθρώπων άστεα και νόες. Παίρνει μορφή μέσα από μια διαδικασία αποκρυστάλλωσης των καλύτερων φιλοσοφικών πρακτικών που σκοπό έχουν την επίτευξη του *αυτεξούσιου*, μέσα από τη σύγκριση μεθόδων, τον διάλογο και την άμιλλα στην έρευνα. Παράλληλα αναγνωρίζονται και επιβιώνουν οι βέλτιστες οργανωτικές αρχές, όπως αυτή της *παρρησίας*, η οποία καθορίζει τη βασική ιεραρχική δομή της γνώσης ως πνευματικής σχέσης ανάμεσα σε διδάσκαλο και διδασκόμενο. Φιλοσοφική άσκηση και παρρησία καθορίζουν το ουσιαστικό περιεχόμενο και την τυπική μορφή του *κοινού πολιτεύματος*.

Επομένως από τη φύση και γενεσιουργό της αιτία, η Σχολή αυτή των πόλεων και των εθνών δεν μπορεί να περιοριστεί σε ένα στενό κρατικό, εθνικό, θρησκευτικό ή ιδεολογικό πλαίσιο. Και είναι πολλές οι περίοδοι της ιστορίας, όπου οι φιλόσοφοι διώχθηκαν, βασανίστηκαν και θανατώθηκαν από τις εκάστοτε εξουσίες. Χαρακτηριστική μορφή αντίστασης στην εξουσία παραμένει από τα ρωμαϊκά χρόνια ο Κάτων ο Νεώτερος, ο οποίος αυτοκτόνησε το 46 π.Χ. διαμαρτυρόμενος για την κατάλυση της Ρωμαϊκής Δημοκρατίας από τον Ιούλιο Καίσαρα. Και πολλές φορές στην ευρωπαϊκή ιστορία μια φυλακή όπως η Βαστίλη

μετασχηματίστηκε σε Πανεπιστήμιο της ελευθερίας. Το μήνυμα αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό για την εποχή μας.

Την εποχή των στρατευμένων διανοουμένων και των εθνικών πανεπιστημίων διαδέχεται η εποχή των φιλοσόφων, της ελεύθερης σκέψης και της έρευνας για την έρευνα. Η διαδοχή αυτή δεν είναι εύκολη. Το *όπλο* της Δημοκρατίας των γραμμάτων – υπενθυμίζω ότι *όπλο* στην γλώσσα του Πλάτωνα σημαίνει *ασπίδα*, το βασικό όπλο το οποίο γέννησε τη φάλαγγα και τη Δημοκρατία στην Αρχαία Ελλάδα –, δηλαδή οι φιλοσοφικές και ανθρωπιστικές σπουδές είναι πιο αδύναμες παρά ποτέ. Δεν υπάρχει όμως αμφιβολία ότι και πάλι με μια *νέα τέχνη της γραφής* του, όπως έλεγε ένας άλλος μεγάλος στοχαστής του 20^{ου} αι., που επίσης συνδύασε τον Ιουδαϊκό Νόμο και την ελληνική φιλοσοφία, ο Leo Strauss (1899-1973), ο φιλόσοφος θα εκπληρώσει την αποστολή του ως *εμπύρευμα* αρετής, και θα μεταλαμπαδεύσει τις αρετές και τις αξίες του στις επερχόμενες γενεές, ακόμη και υπό το σκότος των διωγμών και της περιφρόνησης των εθνών και των ιδεολογιών.

Παναγιώτης Χριστιάς